

ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПОРТУ ОВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ СПОЖИВЧОЮ КООПЕРАЦІЄЮ УКРАЇНИ В ОСТАННІ РОКИ НЕПУ

Т. В. Оніпко, к. і. н., доцент
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет
економіки і торгівлі»»

Висвітлено внесок споживчої кооперації України у розширення експорту овочевої продукції упродовж другої половини 1920-х рр. Акцентовано на тому, що з метою завоювання закордонних ринків кооператорам доводилося брати до уваги потреби місцевих споживачів та сезонну кон'юнктуру на ту чи іншу овочеву продукцію.

Постановка проблеми. Україна протягом двох десятиліть намагається зайняти достойну нішу на світовому ринку. Без сумніву, це стосується і системи вітчизняної споживчої кооперації, яка має чималий досвід зовнішньоекономічних зв'язків. Традиційно вважається, що кооператори, переважно, експортували за кордон хліб та зернопродукти. Однак, номенклатура кооперативного експорту була значно ширшою, особливо під час проведення індустріалізації країни, яка, в свою чергу, потребувала нових джерел поповнення державних надходжень. Звернення до історичного досвіду завоювання споживчою кооперацією України європейських ринків шляхом пропозиції різноманітної овочевої продукції в 20-і рр. ХХ ст. є слухним, оскільки нині українські товари з великим трудом проторують шлях на Захід.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед останніх публікацій вітчизняних дослідників, у яких окреслена проблема зовнішньоекономічних зв'язків кооперативних організацій України в період непу, виокремимо розвідки М. Журби [1], О. Крамара [2], І. Романюка [3], Ю. Раку [4] М. Алімана та Т. Оніпко [5]. Однак, у них глибоко не аналізувався внесок української споживчої кооперації в експорт у 20-і рр. ХХ ст. овочевої продукції, яка є товаром, що потребує оперативного збуту. Тож метою статті є аналіз досвіду кооперативних організацій щодо реалізації на європейських ринках овочевої продукції в другій половині 20-х рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб пробити овочевій продукції шлях на європейські ринки, де традиційно існувала велика конкуренція, вітчизняні кооператори упродовж другої половини 1920-х рр. намагалися використовувати різноманітні виставки сільськогосподарської продукції. Так, 22 лютого 1928 р. Вукопспілка (ВУКС, Всеукраїнська спілка споживчих товариств) через Наркомат внутрішньої торгівлі УСРР (НКВТ УСРР, опікувався й зовнішньою торгівлею) подала заявку на участь у відомій Брюссельській виставці зразків продуктів сільського господарства. При цьому, ВУКС запропонувала надіслати до Брюсселя, як зразки для ознайомлення, широкий асортимент сільськогосподарської продукції, а саме: 100 кг картоплі, 100 кг цибулі, 50 кг хрону, 50 кг насіння гарбуза, 50 кг маку і 215 кг квасолі [6, арк. 79].

Експорт овочів, який здійснювала ВУКС у другій половині 1920-х рр., мав ряд особливостей. Так, для збільшення рентабельності експортних операцій кооперативним організаціям доводилося постійно враховувати сезонну кон'юнктуру на ту чи іншу городину. Наприклад, кооператори намагалися експортувати шість сортів огірків до Німеччини, Австрії, Латвії, Великобританії, Швеції, Фінляндії, де конкуренцію їм складали голландські оранжерейні та парникові огірки, французькі корнішони та італійські огірки раннього врожаю. Відтак, серед української експортної продукції були огірки раннього дозрівання, середньо спілі та пізнього врожаю. Це давало можливість українським кооператорам реалізувати огірки на європейських ринках з середини літа до осені. Восени 1927 р. Укрдержторг та Вукопспілка започаткували експорт ніжинських засолених огірків до Німеччини, що виявилось рентабельною справою [7, с. 53–54].

Попри те, що на німецькому ринку традиційно збували томати Італія та Іспанія, споживча кооперація України у другій половині 1920-х рр. зважилась на експорт свіжих томатів до цієї країни. При цьому, кооператорам доводилось рахуватися з тим, що через кліматичні умови

експорт томатів можна було розпочати не раніше, як у липні, тобто коли німецький ринок був насичений продукцією конкурентів. Відтак, українськими кооператорами було вирішено приділити увагу передусім оперативній заготівлі перших партій томатів у південних регіонах і особливо їх якості. У першу чергу на експорт відбиралися круглі за формою, не ребристі і м'ясисті томати, тобто такі плоди, на які існував великий попит. Водночас доводилось урахувати, що томати потрібно заготовляти дещо недозрілі, аби вони за 12–14 днів транспортування набули потрібної кондиції [8, с. 52].

Водночас, з огляду на велику конкуренцію з боку Голландії, Франції, Італії, Данії та Бельгії щодо збуту капусти в Німеччині, кооператорам доводилося вирішувати проблему якісного зберігання цього овочу аж до початку весни, щоб потім його вигідно продати. Найсприятливіша кон'юнктура для експорту білої капусти для споживачів кооперативів України складалася у зимові та весняні місяці. Під час заготівлі кооператори віддавали перевагу пізнім сортам капусти. При цьому зазначимо, що Вукопспілка вивозила капусту кількох сортів: цвітну, червону та білу. Однак кооператори експортували і ранньокочанну капусту, вирощену наприкінці травня та на початку червня у парниках і на відкритому ґрунті. Щоб капуста мала на німецькому ринку привабливий вигляд, її обов'язково очищали від зайвого листя, але обов'язково дотримуючись вимог закордонних покупців, щоб вага головки була не меншою 1–1,5 кг [9, с. 45–46].

Упродовж другої половини 1920-х рр. споживча кооперація розширила географію експорту городини з України. Так, керуючись великим попитом на гарбузове насіння у Франції, 21 березня 1928 р. Вукопспілка відвантажила до Марселя через Одеський порт 70 т, а через торговельне представництво УСРР в Єгипті у квітні того ж року вона направила до Олександрії 60 т цього продукту [10, арк. 59]. Через дальність транспортування кооператори були зобов'язані зменшувати витрати на заготівлю та поліпшувати якість, чітко дотримуючись стандарту гарбузового насіння.

Щоб успішно і своєчасно реалізувати хрін, вітчизняним кооператорам доводилось враховувати кліматичні умови тієї чи іншої країни. Цей овоч користувався великим попитом в Англії у зимово-весняний період, коли був спалах простудних хвороб, тож реалізація українського хрону тут припинялася в кінці березня з появою на ринку свіжої городини (салати, огірки тощо). Під час сезону доброякісний хрін користувався на англійських ринках особливим попитом. Для підтвердження наводимо такий факт: 6 січня 1928 р. НКВТ УСРР звернувся до ВУКС з проханням терміново заготовити для споживачів

Лондона максимально можливу кількість хрону [11, арк. 8]. Серйозним конкурентом вітчизняної кооперації щодо хрону була Німеччина, яка вважалася потужним експортером цієї продукції в Європі. Тому Вукопспілці та її місцевим організаціям потрібно було приділяти увагу високій якості та зовнішньому вигляду корінців хрону, які призначалися до вивозу за кордон.

Відтак, для експорту кооператори відбирали корінці хрону не менше 350 г ваги і завдовжки не менше як 7 вершків (один вершок дорівнював 4,44 см). Велике значення у процесі експорту хрону мало його пакування. З огляду на це, кооператори відбирали 10 корінців хрону і складали їх по 5 штук, а між ними поміщали пласт землі. Таку зв'язку у двох місцях міцно скріпляли мотузками або лозиною, при цьому весь бунтик хрону міцно тримався і мав гарний вигляд. Зв'язані бунтики хрону вкладали у дере'вяні бочки і так експортували [12, с. 48]. Тобто хрін пакували таким чином, щоб він не висохнув під час транспортування.

Для того, щоб привернути увагу європейських покупців та продати городину якомога вдаліше, вітчизняним кооператорам доводилося надавати їй привабливого вигляду. Наприклад, для того, щоб успішно реалізувати часник за кордоном, кооператори пропонували селянам під час заготівель переплітати його у вигляді вінка. У результаті вдавалося продавати часник у вінку майже на 45–50 % дорожче, ніж у звичайному вигляді. Основними експортерами українського часнику були німецький та англійський ринки. Водночас, українські кооператори вивозили часник до Єгипту. Намагаючись потіснити угорські торгові компанії з продажу часнику в Німеччині, українські кооператори продавали часник у вінках по 22-24 марки за 50 кг тоді коли у звичайному вигляді його реалізували по 15-17 марок за 50 кг [13, с. 56-57]. При цьому, кооператорам доводилося враховувати той факт, що якість часнику має постійно бути високою, оскільки на кожному мішку проставлялася назва організації, яка його експортувала, зокрема йдеться про назву «Вукопспілка».

Принагідно зауважимо, що традиційно Україна була одним із найбільших експортерів цибулі на європейські ринки. На цю продукцію, яка користувалася великим попитом у Європі, НКВТ УСРР встановлював для споживчої кооперації завищені плани. Тому план заготівель і збуту цибулі за кордон у ряді випадків не виконувався. Це підтверджують архівні документи. Так, 16 січня 1928 р. НКВТ республіки направив розпорядження на ім'я Вукопспілки, у якому акцентувалося на тому, що вона за останні три місяці 1927 р.

експортувала всього 22 т цибулі при плані 246 т. ВУКС дорікали за слабку організаційну підготовленість до експорту цього виду продукції і зобов'язали до кінця березня 1928 р. надолужити суттєве недовиконання плану. Однак, виконати цю директиву за рахунок урожаю цибулі попереднього року кооператорам не вдалося [14, арк. 10].

У 1928 р. заготівельний сезон для цибулі виявився більш вдалим, ніж попередній. Директива НКВТ УСРР від 29 червня 1928 р. зобов'язувала споживчу кооперацію чітко дотримуватися сортування, маркування й завантаження цибулі у вагони, як цього вимагали європейські закупівельними [15. арк. 271]. Щоб полегшити процес відбору цибулі для експорту, у серпні 1928 р. Вукопспілка закупила в Англії 45 спеціальних сортувальних машин. Активізувавши заготівлю цибулі з метою виконання розпоряджень НКВТ УСРР, кооператори змогли вже на початку жовтня 1928 р. експортувати до Гамбурга 260 т цього продукту [16, арк. 117].

Висновки. Отже, в другій половині 1920-х рр., коли обсяги експорту хліба з України через зростання внутрішніх з потреб та загострення конкуренції на світовому ринку зменшились, споживча кооперація успішно експортувала овочеву продукцію. Нині, посиляючись на досвід кооператорів, доцільно на державному рівні сприяти підтримці експорту кооперативними організаціями овочевої продукції, у т. ч. у переробленому вигляді (консервовані огірки та томати, томатне та гарбузове пюре, овочеві салати, баклажанна ікра, приправи, соуси тощо), яка може скласти конкуренцію відомим світовим компаніям з випуску продуктів харчування.

Список використаних джерел

1. Журба М. А. Міжнародні зв'язки споживчої кооперації України в 1922–1927 роках [Електронний ресурс] / М. А. Журба // Історія науки і біографістика. – 2006. – № 1. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.
2. Крамар О. Міжнародні зв'язки української кооперації в умовах становлення тоталітарного режиму (20-ті роки ХХ століття) / О. Крамар // Українознавство. – 2008. – № 4. – С. 161–164.
3. Романюк І. М. Господарська діяльність спеціалізованого Всеукраїнського кооперативного товариства «Кооптах» у середині 20-х рр. ХХ ст. / І. М. Романюк, Б. І. Романюк // Український селянин. – 2010. – № 12. – С. 228 – 230.
4. Раку Ю. Г. Українська сільськогосподарська кооперація в м'ясо-молочному експорті України в роки непу / Ю. Г. Раку // Український селянин. – 2008. – № 11. – С. 262–265.

5. Аліман М. В. Міжнародні зв'язки та зовнішньоекономічна діяльність споживчої кооперації України в 1920-і роки / М. В. Аліман, Т. В. Оніпко // Вісті Центральної спілки споживчих товариств України. Діловий випуск. – 2011. – 9 і 16 вересня.
6. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 296, оп. 3, спр. 1708, арк. 79.
7. Кузьминський О. Експорт огірків / О. Кузьминський // Кооперативне будівництво. – 1929. – № 11–12. – С. 53–54.
8. Горяїнов А. Про експорт свіжих томатів на німецький ринок / А. Горяїнов // Кооперативне будівництво. – 1929. – № 13. – С. 52.
9. Лейкін М. Експорт капусти / М. Лейкін // Кооперативне будівництво. – 1929. – № 23. – С. 45–46.
10. ЦДАВО України, ф. 296, оп. 3, спр. 1708, арк. 59.
11. Там само, ф. 423, оп. 5, спр. 151, арк. 8.
12. Кузьминський О. Експорт хрону / О. Кузьминський // Кооперативне будівництво. – 1929. – № 7–8. – С. 48.
13. О. К. Експорт часнику / К. О. // Кооперативне будівництво. – 1929. – № 9–10. – С. 56–57.
14. ЦДАВО України, ф. 423, оп. 5, спр. 151, арк. 10.
15. Там само, арк. 271.
16. Там само, ф. 296, оп. 3, спр. 1708, арк. 117.